

PERKŪNAS – VESTUVIŲ DALYVIS

LIETUVIŲ TAUTOSAKOJE ŽINOMOS DVI
DAINOS, KURIOSE PERKŪNAS PASIRODO KAIP „DANGIŠKŲ VESTUVIŲ“
DALYVIS. DAINOS BUVO PASKELBTOS DAR L. RĖZOS:

Mėnesio svodba

Mėnuo saulužę vedė
Pirmą pavasarėlį.

Saulužė anksti kėlės,
Mėnužis atsiskyrė.

Mėnuo viens vaikštinėjo,
Aušrinę pamylėjo.

Perkūns, didžiai supykęs,
Jį kardu perdalijo.

– Ko saulužės atsiskyrei?
Aušrinę pamylėjai?
Viens naktį vaikštinėjai?

RD I 27

Aušrinė

Aušrinė svodbą kėlė,
Perkūns pro vartus jojo,
Ažuolą žalią parmušė.

Ažuolo kraujis varvėdams,
Apšlakstė mano drabužius,
Apšlakstė vainikėlį.

Saulės dukrytė verkiant
Surinko tris metelius,
Pavytusius lapelius.

– O kur, mamyte mano,
Drabužius išmazgosiu,
Kur kraują išmazgosiu?

– Dukryte, mano jaunoji,
Eik pas tą ežeratį,
Kur tek devynios upatės.

RD I 62

Pirmoje dainoje Perkūnas vaizduojamas kaip baudžiantis neištikimą sutuoktinį – Mėnulį, antroje – kaip parmušantis ažuolą, Aušrinei keliant vestuves. Abiejose dainose Perkūnas primena teisėją, vienaip ar kitaip liejantį savo rūstybę. Daugiau šių dainų variantų lietuvių tautosakoje neužrašyta. Jeigu tautosakoje egzistuoja tik pavieniai kūrinio užrašymai, gali kilti klausimas dėl jo autentiškumo. Abejones dėl dainų autentiškumo kyla ir šiuo atveju.

„Mėnesio svodbos“ autentiškumo klausimą buvo kėlęs L. Rėzos kūrybos tyrinėtojas A. Jovaišas. Savo knygoje „Liudvikas Rėza“ jis pateikė dainos „Mėnesio svodba“ L. Rėzos rašyto juodraščio faksimilę (61, p. 261). Juodraštis buvo prirašytas prie spėjamo S. Cipelio, J. Jordano, Ch. Hasenšteino atsiųstų dainų rinkinėlį. Iš pateiktos rankraščio faksimilės matyti, kad tekstas buvo sukurtas paties L. Rėzos arba buvo smarkiai redaguotas. Pirmo posmo trečioji eilutė čia išbraukta. Antro posmo pirma ir antra eilutės redaguotos. Trečias ir ketvirtas posmai taip pat redaguoti. A. Jovaišas teigia, kad nemaža dalis dainų užrašymų, atsiųstų L. Rėzai, būdavo blogos kokybės. „Noromis nenoromis jis turėjo griebtis redakcinių priemonių. Vieni dainų siuntėjai geriau mokėjo lietuviškai, kiti – blogiau, todėl pačiuose užrašymuose pasitaiko netiksliai nugirstų, nesuprastų dalykų, supainiojimų. Visa tai L. Rėza turėjo vienu ar kitu būdu išspręsti, publikuodamas dainas. Jis kartais šalino germanizmus, lygino posmus, metrą, ryškino siužetus, šį tą pridėdamas, šį tą išmesdamas, šį tą sukeisdamas“ (61, p. 258). „Mėnesio svodba“, A. Jovaišo manymu, yra paties L. Rėzos sueiliuotas tekstas pagal Senojo Stenderio atpasakotą dainos siužetą. Savo vokiškai rašytos poezijos rinkinio „Prutena“ I dalyje L. Rėza, aiškindamas eilėraščio „Šokis apie liepą. Varmės daina“ eilutę „Mėnuo pamiršo saulę“, atpasakoja Mėnesio ir Saulės vedybų siužetą, kurį jis paėmė iš Senojo Stenderio latvių kalbos gramatikos (turima galvoje Senojo Stenderio vokiškai parašytos latvių kalbos gramatikos 2-asis leidimas, išėjęs Jelgavoje 1783 m.) (61, p. 260). L. Rėzos parengtuose rankraštiniuose lietuvių liaudies dainų rinkiniuose randamas dar vienas redakcinis „Mėnesio svodbos“ variantas. Šis tekstas, pakeitus antraštę bei kiek pagedagavus, ir buvo paskelbtas 1825 m. išėjusiame L. Rėzos „Dainų“ rinkinyje (61, p. 260–262).

Taigi šie A. Jovaišo pateikti faktai išties verti dėmesio. Remiantis jais, tvirtai konstatuoti, kad „Mėnesio svodba“ yra netikras lietuvių liaudies kūrybos pavyzdys, dar negalėtume. Tačiau tie duomenys skatina rimtai suabejoti aptariamą dainos autentiškumu.

Antroji mitologinė L. Rėzos rinkinio daina „Aušrinė“ taip pat svarstyta autentiškumo požiūriu. Be L. Rėzos pateiktojo, daugiau šios dainos variantų neužrašyta. Net analogiškų motyvų nerastume mūsų tautosakoje. Dėl to visiškai pasikliauti šia daina kaip lietuvių tautosakos kūriniu taip pat negalėtume.

Tiek „Mėnesio svodbos“, tiek „Aušrinės“ motyvų aptinkama daugelyje latvių dainų. Gana dažnas čia Mėnesio ir Saulės vedybų siužetas.

Dainų tekstuose apie dangaus veikėjų vestuves pasikartoja pro vartus jojančio ir į ažuolą trenkiančio Pėrkono tema. Krauju suteptų drabužių motyvas taip pat aptinkamas latvių dainose. Kai kuriose dainose šis motyvas nesisieja su „dangiškų vestuvių“ tema. Ypač dažnas krauju suteptų drabužių motyvas dainose, kuriose pasakojama apie lipimą į dangų pupa ar kitu augalu. Vienoje tokių dainų sakoma, kad dainos herojus, įlipęs pupa į dangų, nukerta Velniui galvą („es nocirtu Jodam galvu“). Velnio krauju herojus susitepa švarką ir klausia, kur jį išskalbti (LTdz 8215). Herojaus rūpesčio, kur išskalbti krauju suteptus drabužius, taip pat ir anksčiau minėti motyvai apie dangaus būtybes gali keliauti iš vienos dainos į kitą, sudarydami įvairias kontaminacijas. Tikslių „Mėnesio svodbos“ ir „Aušrinės“ atitikmenų latvių tautosakoje nepavyko atrasti. Tačiau panašių dainų yra ne viena. Žinant, kad latvių dainos apie dangaus veikėjų vestuves yra tikrai autentiškos ir kad jų užrašyta daugybė variantų, geriau remtis latvių tautosaka negu dviem pavieniais ir ne visai patikimais lietuvių dainų tekstais. Be abejo, remiantis jomis, bus daromos išvados apie latvių mitines būtybes.

Latvių dainose „dangiškų vestuvių“ siužetas yra populiarus ir išplėtotas. Gana dažnai dainos apie Mėnesio ir Saulės dukters vestuves variantai prasideda tokia eilute: „Mėness pēma Saules meitu“ ‘Mėnuo vedė Saulės dukterį’ (LTdz 8193; žr. taip pat LTdz 8194; JonL 361). Šitoks įvadas sujungiamas su įvairiais „dangiškų vestuvių“ siužetais. Vienas tokio pobūdžio tekstų:

Mėness pēma Saules meitu,
Pėrkons jāja precībās,
Aizjādams, pārjādams
Nosper zelta ozolīpu.
Bārenīte gauži raud,
Zelta zarus lasīdama;
Salasījsi zelta zarus,
Nopīnusi vainadziņu,
Uzlikusi galvīpā,
Iebridusi jūrīpā.

LTdz 8194

Mėnuo vedė Saulės dukrā,
Pėrkonas jojo į piršlybas;
Išjodamas, parjodamas
Spyrė į auksinį ažuolėlį.
Našlaitėlė graudžiai verkė,
Auksines šakas rinkdama;
Surinkusi auksines šakas,
Nusipynusi vainikėlį,
Užsidėjusi vainikėlį,
Įbrido į jūrėlę.

Mėnesio ir Saulės vestuvėse dalyvauja Pėrkonas, ir, matyt, čia jis atlieka piršlio vaidmenį.

Kaip galima spręsti iš daugelio latvių dainų tekstų, Pėrkonas gali būti ir jaunujų palydoje. H. Biezajo pastebėjimu, šią funkciją jis atlieka tam tikrais atvejais, kai Saulės jaunikis būna Mėnuo, Auseklis arba Dievas (16, p. 502).

Mēness pēma Saules meitu,
Pērkons jāja vedībās;
Visi Dievi brīnījās,
Kur viņš tādu zirgu pēmis.
– Rigā pirku, naudu devu,
Vācēmē kaldināju,
Ar sudraba pakaviem,
Zeltītām naglīpām.
Tas saskalda ledus kalnus
Devīnos gabalos.

JonL 361

Mēnuo vedē Saulēs dukrā,
Pērkons jojo jaunuju palydoje.
Visi Dievai stebisi,
Kur jis gavēs tokī žirgā.
– Rygoj pirkau, pinigus daviau,
Vokietijoj apkaliau
Sidabro pasagēlēmī,
Auksinēmī vinelēmī.
Jis suskaldo ledo kalnus
Ī devynīs gabalus.

Tiesa, kai kuriose dainose nepasakoma, kas yra jaunasis. Teužsi-
menama, kad Saulē veda martelē, o Pērkons eina jaunuju pulke.

Saule veda vedeklīpu,
Pērkons gāja panākspos.
Pa vārtiem iejādams,
Sasper zelta ozolīpu.
Trīs gadiņi Saule raud,
Zelta zarus lasīdama.

16, p. 498

Saulē veda martelē,
Pērkons jojo jaunuju pulke.
Pro vartus jodamas,
Suskaldē auksinī ažuolēlī.
Trīs metelius Saulē verkē,
Aukso šakas rinkdama.

H. Biezajis pateikia „Mēnesio vestuvių“ versiją – apie tai, kaip
Pērkons, eidamas jaunuju palydoje, papuošia žemę:

Mēness pēma Saules meitu,
Pērkon' lūdza panākspos.
Pērkons gāja panākspos,
Visu zemi puškodams:
Kalniniem zīda zāli,
Ozoliem zelta lapas,
Mazajiem kārklīpiem
Sudrabiņa gredzentīpus.

16, p. 503

Mēnuo vedē Saulēs dukrā,
Pērkona prašē ģ jaunosios palydā.
Pērkons ējo jaunosios palydoje,
Visā žemē puošdamas:
Kalnelius – šilkine žole,
Ažuolus – auksiniai lapais,
Mažuosius karklelius –
Sidabriniais žiedeliais.

Tad „Mēnesio vestuvių“ versijų latvių tautosakoje yra keletas.
Visuose čia cituotuose tekstuose kaip vienas iš vestuvininkų figūroja
Pērkons. Po vestuvių dalyvių pristatymo einantys motyvai minėtuose
tekstuose yra visiškai skirtingi. Pats „Mēnesio vestuvių“ motyvas
paslankus, keliaujantis ir gali būti įvadu įvairiose latvių dainose,
vienaip ar kitaip vaizduojančiose „dangiškas vestuves“.

Apie Mēnesio ir Saulės intymius santykius galima spręsti ir iš kitų
latvių dainų:

Kas to teica, kas redzēja,
Kad Saulīte meita bija?
Mēnestiņis, tas redzēja, –
Tas noņēma vainadzīņu.

LTdz 7982

Kas sakē, kas regējo,
Kada Saulytē buvo mergaitē?
Mēnesēlis, tas regējo, –
Jis nuēmē vainikēļi.

Tačiau Saulēs ar jos dukterū jaunikiais būna ne tik Mēnuo, bet ir Dievo sūnūs, Auseklis (16, p. 496–497).

H. Biezajis kelia klausimą, kuris iš Saulēs ar jos dukterū jaunikiū buvo tikrasis. Jo manymu, tai buvēs Auseklis, tai yra personifikuota Aušrinē žvaigždē, kuri latviū tautosakoje yra vyriškos giminēs personažas (16, p. 516, 519). H. Biezajo teigimu, Auseklis latviū dainose gali būti pavadintas dievo sūneliu, o dainū apie dievo sūneliū ir Saulēs dukters vestuves yra ypač gausu (16, p. 519). Kad Saulēs duktē pirmiausia buvo pažadēta Ausekliui, įrodo ir šie dainū tekstai:

Saule cirta mēnestīnu
Ar aso zobentiņu:
Kam atņēma ausekļam
Saderētu līgavīņu.

LdB 23898

Saulē kirto mēnuliui
Su aštriu kardu,
Kam jis atēmē iš auseklio
Jam pažadētā nuotakā.

[...] Pērkons brauca pa debesīm,
Ar Saulīti bārdamies:
Saule viņu neklausīja,
Izdev meitu Ausekļam [...]

16, p. 517

Pērkonas važiavo dangumi,
Su Saulyte bardamasis:
Saulē jo nepaklausē,
Atidavē dukterī Ausekliui.

Anot H. Biezajo, latviū tautosakoje yra visas dainū ciklas apie tai, kaip Mēnuo, nepaisydamas Saulēs valios, atima iš Auseklio jo sužadētinę. Ši siužetą atspindi 24 dainū tekstai (16, p. 517). Galbūt iš tiesų Auseklis buvo pirmasis jaunikis, kuriam buvo pažadēta Saulēs duktē. Be abejo, ir Mēnuo buvo vienas iš Saulēs dukters jaunikiū, tačiau, kaip sprendžiama iš minēto dainū ciklo, jis buvēs jau antrasis, konkuruojantis su Ausekliu jos jaunikis.

H. Biezajis pateikia vienā dainā, kurioje Saulēs dukters jaunikiu vaizduojamas Pērkonas:

Pērkons jāja ar zibeni
Saules meitas precībās.
Aizjādams, pārjādams
Sasper zelta ozoliņu [...]

16, 498

Pērkonas jojo žaibuodamas
Pirštis Saulēs dukrai.
Išjodamas, parjodamas
Trenkē į aukso ažuolēļi.

Autorius pamini dar vieną tekstą, kuriame kaip Saulės dukters jaunikis figūruoja Pėrkono sūnus (16, p. 498). Tad Pėrkonas ar jo sūnus turbūt taip pat galėjo būti vienu iš Saulės dukters jaunikų.

Kaip galima spręsti iš čia apžvelgtų dainų siužetų, „dangiškų vestuvių“ veikėjų vaidmuo nėra griežtai nustatytas. Saulė ar jos dukra gali turėti įvairius jaunikus: Auseklį, Dievo sūnelį, Mėnulį, Pėrkoną ar jo sūnų. Būdingiausias Pėrkono vaidmuo šiame siužete vis dėlto yra ne kaip jaunikio, o kaip jaunųjų pulko dalyvio. Tačiau reikia priminti, kad tai konstatuojama, remiantis latvių dainomis.

Perkūno kaip vestuvių dalyvio vaidmenį lietuvių tautosakoje patikimiau patvirtina pasakos. (AT 1165, pvz.: LTR 208/99/; LTR 217/157/; LTR 828/244, 376, 379/ ir kt.). Pasakojama, kad neturtingas jaunikaitis nori vesti, bet neturi pinigų. Išėjo į mišką ir sutiko ponaitį (velnią). Ponaitis paskolina pinigų su sąlyga, kad jaunikaitis pakvies jį į vestuves. Tačiau velnias paklausia, ką jaunikaitis prašys svotu. Šis atsako, kad patį Dievą. Po to velnias klausia, ką prašys svočia. Jaunikaitis atsako: „Panelę Švenčiausią“. „O ką prašysi už brolius?“ „Korą aniolų“. Galiausiai paklausia, ką prašys muzikantu. Jaunikaitis sako, kad Perkūną. Velnias paaiškina, kad visi svečiai būtų geri, tik Perkūnas jį skriaudžiantis. Kartą jam koją sumušęs. Dėl to velnias atsisako eiti į vestuves. Jaunikaitis iškelia vestuves, suprašo į svečius Dievą už svotą, Panelę Švenčiausią už svočią, korą aniolų už brolius, o už muzikantą Perkūną (anotuota pagal LTR 208/99/; žr. taip pat variantą LTR 828/244/). Tad šioje pasakoje Perkūnas apibūdinamas ne kaip jaunųjų pulko dalyvis, o kaip muzikantas. Beje, šią pasaką turi ir latviai (žr. J. Balio pateiktą anotaciją: TD 6, p. 145). Remiantis lietuvių ir latvių tautosaka, galima konstatuoti glaudžią Perkūno (ir Pėrkono) sąsają su vestuvėmis. Tik tenka apgailestauti, kad lietuvių tekstai apie Perkūno dalyvavimą „dangiškose vestuvėse“ yra abejotino autentiškumo.